

رضا سید حسینی

مکتب‌های ادبی

جلد دوم

مکتب‌های ادبی

رضا سید حسینی

جلد دوم

چاپ نوزدهم (با تجدیدنظر و اضافات)، ۱۳۹۵

۱۱۰۰ نسخه

آماده‌سازی - صفحه‌آرایی، نمونه‌خوانی

جهانگیر منصور

حروف‌نگار: نوشین سیدابراهیمی

امور فنی رایانه (عصر روز)

مسعود طبر و زرخانی

نیتوگرافی: اطمین چاب

چاپ و صحافی: تاجیک

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۵۱-۰۹۵-۴

شابک دوره: ۹۷۸-۹۶۴-۳۵۱-۰۹۴-۷

حق هرگونه چاپ و انتشار محفوظ است.

***

مؤسسه انتشارات نگاه

«تأسیس ۱۳۵۲»

دفتر مرکزی: خ انقلاب، خ شهدای زاندارمری، بین ح فخرارزی و خ دانشگاه، پ ۶۳، طبقه ۵

تلفن: ۱۲-۶۶۹۷۵۷۱۱، ۸-۶۶۴۸۰۳۷۷، ۶۶۴۶۶۹۴۰، تلفکس: ۶۶۹۷۵۷۰۷

www.negahpub.com info@negahpub.com

Email: negahpublisher@yahoo.com

instagram.com/negahpub

telegram.me/newsnegahpub

فهرست

تولد ادبیات جدید ۵۲۳

شکست ناتورالیسم و «علم تحقیق» ۵۲۷، آغاز شعر نو ۵۲۸، شارل بودلر ۵۲۹، ارتور رمبو ۵۳۲، استفان مالارمه ۵۳۴

سمبولیسم ۵۴۳

نشویش پایان قرن ۵۴۵، شاعران تفریق شده ۵۴۷، وارونه ۵۴۸، شاعران منحط ۵۴۹، کلمه سمبول ۵۵۲، بنیاده سمبولیسم ۵۵۵، اصول سمبولیسم ۵۵۶، شعر آزاد ۵۶۰، رمان سمبولیک ۵۶۱، در عالم تناقض ۵۶۲، خلاصه کلام ۵۶۴، سمبولیسم در قرن بیستم ۵۶۵، سمبولیسم یک ماجرای اروپایی ۵۶۶، در روسیه ۵۶۷، در انگلستان ۵۶۹، در آلمان و اتریش ۵۷۰، در اسپانیا ۵۷۳، در کشورهای دیگر ۵۷۴، ادبیات ترکیه و یک شاعر سمبولیست ۵۷۵

نمونه‌هایی از آثار سمبولیست‌ها ۵۷۹

۱. از پیشوایان سمبولیسم ۵۷۹

سفر، از شارل بودلر ۵۷۹

رقیای پاریس، از شارل بودلر ۵۸۴

پیوندها، از شارل بودلر ۵۸۷

Héautontimoroumenos، از شارل بودلر ۵۸۸

دعوت به سفر، از شارل بودلر ۵۹۰

مضوت‌ها، از آرتور رمبو ۵۹۲

نژاد پست، از آرتور رمبو ۵۹۳

گیمبای سخن، از آرتور رمبو ۵۹۶

گور اگاریو، از استفان مالارمه ۶۰۴

۲. سمبولیست‌ها ۶۰۶

یکشنبه، از ژول لافورگ ۶۰۶

«وزو» و شرکا، از تریسان کوربی ۶۰۸

بیمارستان، از موریس متزلینگ ۶۱۰

شاهدخت مالن، از موریس متزلینگ ۶۱۳

مثل مرثب، از امیل وراژن ۶۱۶

پلکان، از احمد هاشم ۶۱۸

مکتب‌هایی که از سمبولیسم

جداً شدند یا با آن مقابله کردند ۶۱۹

مکتب رومن ۶۲۳

قطعه، از ژاک موریه اس ۶۲۵

فوتوریسم ۶۲۷

شامگاه در خانه، از سن ژرژ دیونلیه ۶۲۹

آه شب تا دیر وقت روشن خواهد بود... از آنا دو نوای ۶۳۰

جهان وطنی ۶۳۱

موسیقی پس از مطالعه، از والری لاریو ۶۳۲

اوانیمیس ۶۳۷

گروه صومعه ۶۳۹، اوانیمیس و شهر ۶۴۰

زندگی همداستان، از ژول رومن ۶۴۲

ایماژیست‌ها (تصویرگرایان) ۶۴۵

تاریخچه ۶۴۸، آموزه ایماژیسم ۶۴۸

تحول مکتب‌ها در روسیه ۶۵۳

سمبولیسم، فوتوریسم و آکمه‌ایسم - از بوریس آیختام ۶۵۵

فوتوریسم ۶۶۷

فوتوریسم در تئاتر ۶۷۱، در کشورهای دیگر ۶۷۲، فوتوریسم روسی

۶۷۲

نمونه‌هایی از آثار فوتوریست‌ها ۶۷۷

۱. بیانیه‌ها ۶۷۷

بیانیه فوتوریسم (۱۹۰۹)، از ف. ن. ماریتی ۶۷۷

بیانیه فنی فوتوریسم (۱۹۰۹) ۶۷۹

بیانیه نمایشنامه نویسان فوتوریست (۱۹۱۱)، از ف. ت. ماریتی ۶۸۰

۲ اشعار ۶۸۴

به اتومبیل کورسی، از ف. ت. ماریتی ۶۸۴

ابر شلواریوش، از ولادیمیر مایاکوفسکی ۶۸۷

آکمه ایسم ۶۹۳

نمونه‌هایی از شاعران آکمه ایست ۶۹۷

شعر، از آنا آخمتوا ۶۹۷

حال که، از اوسپ ماندلشتام ۶۹۸

اکسپرسیونیسم ۷۰۱

کلمه ۷۰۶، بحران تمدن جدید ۷۰۶

در ادبیات ۷۰۹

یک انقلاب نارس ۷۰۹، از یاسی تجلی تا خوشبینی انقلابی ۷۱۱،

اکسپرسیونیسم در تناثر ۷۱۳، در حاشیه اکسپرسیونیسم ۷۱۵

نمونه‌هایی از آثار اکسپرسیونیست‌ها ۷۱۷

کلیه سرطانی‌ها، از گوتفرد بن ۷۱۷

تبه‌رمان گرسنگی، از فرانتس کافکا ۷۱۹

کویسم ۷۳۱

مقدمه جریان‌های ادبی پس از جنگ ۷۳۳، کویسم در نقاشی ۷۳۴،

کویسم در ادبیات ۷۳۶

نمونه‌های کویسم ادبی ۷۳۹

از مجموعه «خط‌نگاری‌ها»، از گیوم آپولینر ۷۳۹

مدار، از گیوم آپولینر ۷۴۰

شعر ماه، خروس و مروارید، مزایای اعتراف، از ماکس ژاکوب ۷۴۸-۷۴۹

دادائیسم ۷۵۱

تأثیر جنگ ۷۵۴، تولد دادا ۷۵۶، دادا در پاریس ۷۶۰، محاکمه بارژس و

آغاز انشعاب ۷۶۵، آفرینش در عین ویرانگری ۷۶۷، مفهوم نهضت ۷۶۹

نمونه‌های دادا ۷۷۱

بیانیه آقای آنتی پیرین، از تریستان تزارا ۷۷۱

همانندی‌های غیرمنتظره احساس‌های خودشان و روابط باز هم ژرف‌تر بین محسوسات و ذهنیات، با شگرفی هیجان‌انگیزشان و با «وحدت مرموز» شان نشان می‌دهند. هر شیئی می‌تواند به یک حالت روحی وابسته باشد و در این صورت است که در نظر ما همچون «مظهر همه ژرفای زندگی» جلوه می‌کند. اندیشه «همانندی جهانی» تازه نیست، از فلسفه فیثاغوری و افلاطونی گرفته تا عرفان اسلامی و در ادبیات قرن شانزدهم اروپا و در رومانیسم نیز حضور دارد. رومانیک‌های آلمانی آن اندیشه عرفانی عالم کبیر و «عالم صغیر» را یکبار دیگر زنده کرده بودند و به جای اعتقاد به دوگانگی انسان و جهان، سخن از نوعی «وحدت وجود» می‌گفتند و این که همه چیز به وحدتی که از آن جدا شده است باز می‌گردد و آن افسانه بهشت گمشده که در آن پیش از سقوط آدم، همه چیز با هم بود، رومانیک‌ها معتقد بودند که در «ظلمات درونی» شاعران به دنبال آن وحدت اولیه می‌گردند. نوالیس بیش از هر کسی این نکته را به مفهوم اصلی خودش بیان می‌کند: «شعر واقعیت مطلق است. هر چیزی هرچه بیشتر شاعرانه باشد، بیشتر حقیقی است.» و نیز می‌گوید: «هر فرودی در خویشتن، یعنی هر نگاهی به درون خویش، در عین حال صعودی است رو به بالا و نگاه به واقعیت حقیقی خارجی.»

اما بودلر این قانون همانندی‌های جهانی را با اراده‌ای بی‌سابقه به صورت نظام خاص شعر درمی‌آورد و نوعی «حتمیت و سهو ناپذیری ایجاد شعر» را، از طریق حذف همه عناصر ناهمگون مطرح می‌سازد: روش تازه‌ای برای ساختن شعر نظیر دستگاهی مصنوعی که در عین حال پاسخگوی جهان ملموس و روح یا عین و ذهن باشد، اما هیچ‌یک از آن دو را به‌طور مجزا و مستقیم بیان نکند، بلکه آن سراسیمب آسان بیان احساساتی و توصیف واقع‌گرایانه را معکوس کند و از این طریق نوعی «خلاف آمد عادت» و جادوی الهام‌گر بیافریند که عین و ذهن (موضوع شناسائی و عامل شناسا) یا دنیای خارج از هنرمند و خود هنرمند را دربر دارد.

بودلر قانون معروف همانندی جهانی‌اش را به ویژه در شعر کوتاه *Les Correspondances* (پیوندها) بیان کرده است و نیز «اگر اشعاری از قبیل

«صو»، «دعوت به سفر»، «زندگی پیشین» و بسیاری از اشعار دیگر او را از این جنبه‌شان محروم کنیم به تمثیل‌های ادبی ساده‌ای بدل خواهند شد، هرچند بسیار زیبا و هیجان‌انگیز، اما عاری از آن حقیقت مطلق که خارج از آن، شعر تنها نوعی بازی یا تمرین است. بازی اشعار بودلر «حقیقی» هستند. «موهای آبی»، «کلاه فرنگی ظلمات گسترده» می‌بایستی مانند رابطه‌ای مطلق و بلاشروط بین خاطره‌های خفته در این موها و بی‌کرانگی آسمان و کبودی زائیده‌ی ظلمت شمرده شود... باری سرگیجه‌ای که عارض ما می‌شود، زائیده‌ی این ارتباط مطلق و تنها همین ارتباط است و این سرگیجه چیست؟ آیا خود شعر نیست که خارج از آن، این موها یک شیء معمولی دنیای ما هستند؟ البته هیجان‌انگیز، اما نازل. از سوی دیگر نمی‌توان فراموش کرد که بودلر یکی از هنرمندانی است که می‌خواستند قوانین مبهمی را که برحسب آنها می‌آفرینند کشف کنند و از این مطالعه‌شان یک رشته دستورالعمل استخراج کنند که هدف الهی آنها، خطاناپذیری آفرینش شاعرانه باشد... بودلر که شاعر نوآوری است با کوششی ارادی به این نوآوری دست یافت. کوششی که به شعور انتقادی شگفت‌آور او میدان داد تا کردارهای لازم را برای تولد شعر انجام دهد.»

بودلر با دیوان اشعار خود که عنوان گل‌های شر *Les Fleurs du mal* به آن داده است، دنیای شعر را تکان داد و یک نسل شعر و ادب که در خلال سال‌های ۱۸۵۷ تا ۱۸۸۰ می‌زیست، بودلر را پیشوای مسلم خود شمرد. آرتور رمبو که انقلابی در قلمرو شعر انجام داده است و سراسر شعر جهان را از یونان قدیم تا نهضت رومانتیک دوران تسلط ادیبان و ناظمان، دوران از شکل افتادگی و «فرسودگی شعر و پیروزی نسل‌های متممادی احمق‌ها» می‌خواند، و با استثناء کردن راسین، این بازی را که دو هزار سال ادامه یافته است محکوم می‌کند، بودلر را با عناوین «نهان‌بین»، «سلطان شاعران» و «رب‌النوع واقعی» تقدیس می‌کند. فقط در مورد قالب اشعار او کمی تأمل می‌کند و می‌گوید: «ابداعات ناشناخته قالب‌های تازه نیز می‌خواهد.»

آرتور رمبو

آندره سوارز A.Suarès در مقدمه‌ای بر کلیات آثار رمبو می‌نویسد: «چه دروغ‌هایی دربارهٔ رمبو به هم می‌یافتند! چه احمق‌هایی! هر کدام او را به سوی خود می‌کشند و رمبو هیچ جانیست. نه اینجا، نه آنجا. همیشه دارودسته بازی، حقارت حزب و سیاست. تازه، آثار او را نمی‌خوانند و هرگز نخوانده‌اند. حتی دو نفر از هزار نفر. و از آن دو نفر هم دست‌کم یکی نفهمیده است.»

این جوان هفده ساله را که چند بار از خانهٔ مادری در شهر «شارل ویل» فرار کرد و به پاریس رفت و در آنجا با پل ورن و شاعران دیگر روزگارش آشنا شد و همهٔ شعرهایش را تا بیست سالگی گفت و پس از آن خموشی پیشه کرد و به حبشه رفت تا تجارت کند باید بنیان‌گذار شعر نو دانست. همه چیز با دو نامهٔ مشابه هم شروع شد که در سال ۱۸۷۱، اولی را (روز ۱۲ مه) به معلمش ایزامبار Izambard و دومی را پس از دو روز به دوست خود دمینی Demeny نوشت (که به «نامهٔ نهان‌بین Lettre du voyant شهرت یافت). رمبو با این دو نامه و چند مجموعهٔ کوچک شعر که شاید جمعاً از دویست صفحه تجاوز نکند، آب در خوابگاه مورچگان ریخت و بنای شعر معاصرش را زیر و رو کرد. جوان، به‌خصوص در نامهٔ اول با خشونت همهٔ کسانی را که به آخور دانشگاهی بسته شده‌اند، کسانی که هیچ چیز یاد نمی‌دهند، و آنهایی را که تسلیم شعر «درون‌گرایانه» می‌شوند به باد حمله می‌گیرد و می‌گوید که این شعر درون‌گرایانه طبعاً شعری است احساساتی و غنائی که انسان را در طبیعتی قراردادی محبوس نگه می‌دارد. دیگر اینکه شعر درون‌نگرا شعری است که زیر نفوذ یک طبقهٔ اجتماعی،... یا یک موضوع قرار می‌گیرد. از اینجا می‌توان بازنویسی تحریک‌آمیز او را از Cogito دکارت درک کرد. معتقد است که شاعر به جای اینکه بگوید «من می‌اندیشم» باید بگوید که «مرا می‌اندیشند». یعنی اینکه شاعر نه سازندهٔ اثر خویش بلکه محصول آن است و این نشانهٔ آزادی نداشتن او در نتیجه‌ای است که به دست می‌آید. زیرا «من، دیگری است!» اگر من چشم باز می‌کند و خود را شیپور می‌بیند، گناه او نیست.

به بیانی منسجم‌تر، نامه ۱۵ مه در واقع بیانیه یک «شعر دیگر» است. اولین سطور نامه، نوعی زیبایی‌شناسی درهم ریختن همه حواس (یا معانی) است. حواس مختلف را بر ضد یک حس، یا معانی متعدد را بر ضد یک معنی انتخاب می‌کنند. دو سال بعد از نگارش این نامه‌ها، رمبو در شعر «کیمیای سخن» (*L'Alchimie du verbe*) از سخن شاعرانه‌ای حرف می‌زند که دیر یا زود قابل پذیرش برای حواس و ادراک‌های مختلف باشد. به گفته اتی یامبل Etienne Anjume آن زبانی را که همه حواس بپذیرند، رمبو در «تذمیب‌ها» به کار برده است. حواس سامعه، باصره، شامه، ذائقه و لامسه با هم درمی‌آمیزند، با هم جا عوض می‌کنند و بر هم سوار می‌شوند. گل‌ها خواب می‌بینند، طنین می‌افکنند، منفجر می‌شوند، گل‌های دیگر، گل‌های جادویی همه‌همه می‌کنند، نگاه می‌کنند و نیز جواهرات حرف می‌زنند، صداها خط می‌کشند، رنگ‌ها می‌رقصند. انتخاب کلمات به اوهم راه می‌دهد. گاهی پیش می‌آید که رمبو روشی را که بعدها در میان سوررئالیست‌ها به «نگارش خودکار» معروف شد به کار می‌برد:

«Rose des roseaux»

«Atroces fleurs qu'on appellerait cœurs et sœurs, Damas damnant de langueur»

اما همان‌طور که خود گفته است این «حشامیزی» را بسیار هوشمندانه و سنجیده انجام می‌دهد. هرچند که این کار را با اشعاری مانند «صوت‌ها» *Voyelles* آغاز می‌کند که مشهورترین اشعار اوست، اما بوطیقای بسیار دقیقی را به کار می‌گیرد و هرگز یک حرف صدا دار را با رنگ‌ها در نمی‌آمیزد. اما در اینجا فقط از «حشامیزی»^۱ (*synaesthesia*) سخن گفتن نیز نارسا می‌نماید: فراموش نکنیم که کلمه *Sens* در زبان فرانسسه (و در زبان انگلیسی نیز *Sense*) معانی متعدد دارد (از جمله،

۱. قابل ترجمه نیست، فقط باید خواند.

۲. درباره «حشامیزی» رجوع شود به بحث جناب دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی در کتاب *صور خیال در شعر فارسی* (چاپ سوم، ص ۲۷۱).

مؤسسة انتشارات نگاه

ISBN:978-964-351-095-4

9 789643 510954

دوره دو جلدی ۸۵۰۰۰ تومان

مجموعه پژوهش‌های علمی